

## Varsó – Budapest, 1956

### *A lengyel október és a magyar forradalom kölcsönhatásai*

*A „lengyelországi felfordulást” – amely a robbanás lehetőségét magában hordozó veszély ellenére mégiscsak békés úton oldódott meg – villámgyorsan követték a magyar események. Hruscsov számára éppen a magyar forradalom tette világossá, hogy mennyi kellemetlen következménytől mentesítette a Szovjetuniót a lengyel válság politikai megoldása. Ugyanakkor a forradalminak nevezett lengyel október történéseinek fényében nem csoda, hogy Lengyelország és az 1956-os magyar forradalom között különleges viszony alakult ki.*

**I** 956 őszén jelentős események történtek a Visztula mentén. A júniusi poznańi munkásfelkelés – amelyet könnyörtelenül vérbe fojtottak – a lengyel kommunista vezetésnek szóló egyértelmű jelzés volt: érdemi változásokat kell végrehajtani a sztálini típusú berendezkedésen, hogy maga a rendszer fennmaradhasson. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a hatalommegőrzés szempontjából csakis egyetlen személy szavatolhatja az elkerülhetetlen reformok biztonságos végigvitelét: a „jobboldali-nacionalista elhajlás” miatt az 1950-es évek elején félreállított és bebörtönzött korábbi pártvezető, Władysław Gomułka.

1956. október 19. és 21. között tartotta ülését a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának 8. plénuma, ahol Moszkva kezdeti tiltakozása ellenére és egy szovjet fegyveres beavatkozás fenyegető árnyékában Gomułka valóban visszatért pártja élére, s meghirdette a „szocializmus lengyel útját”, aminek lényege eképp foglалható össze: a Szovjetunió által nyújtott „függetlenséget” maximálisan megtartani és ameddig lehet tágitani, következetesen felszámolni a sztálini időszak maradványait, valamint a szocialista építésnek nemzeti jelleget kölcsönözni.

Közismert, hogy az 1956. október 23-i budapesti felvonulás a lengyel október melletti szolidaritási tüntetésként indult, ezt jelképezte a demonstráció egyik fő helyszíne, Bem táborkok szobra, illetve a

sajátos jelszó, amely tömören megfogalmazta a magyar emberek követelését: „Lengyelország példát mutat, kövessük a magyar utat!” (1) A két országban zajló események közötti tényleges összekapcsolódásra 24-én került sor Varsóban, azon a többszáz ezres nagygyűlésen, amely az 1956. októberi lengyelországi változások igazi csúcspontját jelentette. Egyrészt néhány egyetemista csoport, az előző napi budapesti tüntetésekről értesülvén, a térre magyar zászlóval vonult fel, amely az öszszegyűltek körében nagy tetszést váltott ki. (1) Másrészt a gyűlés végeztével több mint kétezer ember – akikhez útközben még néhány ezren csatlakoztak – „a Magyar Nagykövetség elé vonult, hogy kifejezze szolidaritását a magyar nemzettel”. Végül a tüntető csoportok egyike Varsó belvárosában „rövid gyűlést tartott Varsó-Budapest-Belgrád jelszóval”. (3)

Van egy harmadik helyszín is, ahol a lengyel és a magyar események egy ideig párhuzamosan napirenden szerepeltek: ez pedig Moszkva. Ismeretes, hogy 1956. október 24-re eredetileg azért hívták a kommunista testvérpártok vezető képviselőit a szovjet fővárosba, hogy Nyikita Hruscsov – aki vonakodva egyezett bele a szovjet csapatok október 23-i bevetésébe Budapestben, mert még nem zárta ki az esetleges lengyelországi szovjet katonai akciót – tájékoztatást adjon a néhány nappal korábban Varsóban folytatott tárgyalásairól, de az ülés napirendjén már a lengyel és a ma-

gyar helyzet szerepelt, s ez utóbbi jóval hangsúlyosabban.

### Felhívás a magyarokhoz, lengyel misszió Budapesten

Az új lengyel kommunista vezetés – és személyesen Gomulka – megkülönböztett figyelemmel követte a magyar eseményeket, minden forrást megragadtak a minél pontosabb és hitelesebb tájékozódás érdekében. A Budapestről érkező hírek mellett a még erőltlen pártvezetésre szintén nyomást gyakorolt a honi közvélemény, amely a magyar forradalomban teljes azonosságot vélt felfedezni a „lengyel forradalommal”, és ekkor már tömeges véradással segítette a „magyar testvéreket”. Ezzel egyidejűleg a kétségtelen reformok útjára lépett Lengyelország vezetői támaszt, szövetségest kerestek a szovjet tömb többi országa között, ahol akkor még a „sztálinista vonal” volt a meghatározó. Ezt a szövetségest Magyarországon vélték felfedezni. Egyúttal a magyar forradalom megosztotta a két ország között az addig csak a lengyelekre nehezedő, Moszkvából érkező erőteljes politikai és részben katonai nyomást. Ez előnyös volt a lengyelekre nézve, hiszen így könnyebben véghez lehetett vinni az elodázhatatlan változásokat, például *Konstanty Rokossowski*, szovjet-lengyel marsall leváltását a lengyel nemzetvédelmi miniszteri tisztségről, illetve a szovjet tisztek és katonai tanácsadók hazaküldését.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt Politikai Bizottsága október 28-i ülésén határozta el, hogy felhívást intéznek a magyar nemzethez. (4) Erre annál is inkább szükség volt, mert az október 23-ikát követő napokban a lengyel vezetés hallgatott, hi-

szén az egymásnak is gyakran ellentmondó hírek özönében maga sem tudta pontosan, mi is történik valójában Budapesten. Ugyanakkor tovább már nem lehetett hallgatni, főként úgy nem, hogy a Trybuna Ludu, a LEMP központi lapja és nyomában a párt vajdasági orgánumai is – a megfelelő szervek engedélyével vagy az ekkor tökéletesen talaját veszített cenzúra tehetetlenségét kihasználva – vezércikkekben üdvözölték a magyar felkelést, és tettek hitet mellette. Egy ilyen felhívás a „támaszkeresés” mellett, ráadásul a lengyel vezetés valóban sok azonosságot látott a lengyel és a magyar folyamatok között, jótékony hatást gyakorolhatott a magyar forradalom és ezáltal közvetve a lengyelországi helyzet konszolidációjára.

*A szovjet csapatok varsói bevonulása esetén – a mindennemű konfrontációt elkerülni kívánó józan megfontolások ellenére is – Lengyelországban elemi erejű felkelés tört volna ki, amelyen a LEMP képtelen lett volna úrrá lenni, csakúgy, mint ez Magyarországon is történt. Csakhogy egy esetleges fegyveres harc lengyel földön nagyságrendekkel nagyobb arányokat öltött volna, felszakítva a háború ütötte és épphogy behegedt sebeket.*

*Adam Willman*, budapesti lengyel nagykövet már október 28-án azt az utasítást kapta Varsóból, hogy azonnal fordítsa le a felhívást, mert a másnapi magyar újságokban ennek meg kell jelennie. (5) Ez meg is történt, majd a lengyel eredetű és a magyar szöveget átadta a magyar párt élére

éppen kinevezett *Kádár János*nak valamint *Nagy Imre* miniszterelnöknek, akik arra kérték Willmant, tolmácsolja a lengyel testvérpárt vezetőinek „forró köszönetüket” az irántuk tanúsított nagy segítségért. (6) Nekik a lengyel támaszra volt szükségük. 29-én valóban az összes lengyel napilap, valamint a Szabad Nép egyidőben tette közzé a LEMP felhívását a magyar nemzethez, amelyet Gomulka és *Józef Cyrankiewicz* miniszterelnök (mindketten a PB tagjai) írtak alá. Ebben először kifejezték a vérontás és a Budapestet ért súlyos pusztítás miatti fájdalukat, majd felszólították a magyarokat a „testvérgyilkos harc” mielőbbi beszüntetésére. Ezután az üzenet így folytatódik: „Ismerjük a ma-

gyar nemzeti kormány programját, a szocialista demokráciának, a jólét növekedésének, a munkástanácsok megalakításának, a szovjet csapatok Magyarországról való kivonásának és a lenini egyenjogúsági elvek alapjára helyezett szovjet-magyar barátságnak a programját. Távol áll tőlünk, hogy beavatozzunk belső ügyeitekbe. Úgy véljük azonban, hogy ez a program megfelel a magyar nép, az egész béke-tábor érdekeinek. (...) Ti is, mi is ugyanazon az oldalon állunk – a szabadság és a szocializmus oldalán. (...) Legyen úrrá a béke Magyarországon, a béke és a nép egysége, amely annyira szükséges számotokra, hogy megvalósíthassátok a demokratizálás, a haladás és a szocializmus széleskörű programját, amelyet nemzeti kormányotok kitűzött.” (7)

Különösen szembetűnő ellentmondást tartalmaz az a mondat, amelyben a lengyel vezetés helyesli a szovjet csapatok kivonását Magyarország területéről, ugyanis Lengyelország vonatkozásában ezt elképzelhetetlennek tartották. Az ezt követelő egyre erőteljesebb megnyilvánulásokra október végén Gomułka még csak azt válaszolhatta, hogy Magyarország geopolitikai helyzete teljesen eltér Lengyelországtól, és akik ezt követelik, azok a belső és a külső reakció kezére játszanak, amely ugrásra készen áll, hogy a helyzetet a maga javára használja ki. (8) Szükség volt még néhány napra és néhány nagyjelentőségű eseményre ahhoz, hogy Gomułka megtalálja az ideillő és később hosszú évekre használatba vett formulát a „lengyel államérdekről”.

Október 29-én este, sok programja mellett, Gomułka még egy meghívásnak eleget tett. Ellátogatott a varsói Műszaki Egyetemre – amely rendkívül aktív volt a „lengyel október” napjaiban –, és ott találkozott a műegyetemi hallgatókkal. Az egyetemisták megkérdezték tőle, hogy vajon a magyarok iránti szolidaritás kifejezéseként nem kellene-e idehaza nemzeti gyászt hirdetni? Ő elvetette ezt, egyúttal kijelentette, hogy ami Magyarországon végbement, az a magyarok számára dicsőséges és boldog eseményként fog bevonulni a történelem-

be, és Lengyelország mellett, hogy kifejezi együttérzését a magyaroknak az elszemvedett emberi és anyagi veszteségek miatt, örül annak, hogy Magyarország lerázta a szolgaság, a rabság láncait és Lengyelország lehetőségeihez képest segítséget fog neki nyújtani. (9) Egy ilyen válasz nyilván meglepéssel töltötte el az egyetemistákat, de hogy Gomułka szava nem üres frázis volt, azt az előző és a következő napok eseményei is bizonyították, amikor a lengyel pártvezetés – „lehetőségeihez képest” – valóban igyekezett politikai segítséget nyújtani Magyarországnak.

Visszatérve október 28-ra: szintén ezen a napon Gomułka megbízásából, a közvetlen tájékozódás és helyzetfelmérés céljából egy kétfős küldöttség indult Varsóból Budapestre. Ezenkívül feladatul szabták meg számukra azt is, hogy a lengyel pártvezetés érdekeinek megfelelően igyekezzenek lehetőség szerint elejét venni a magyar forradalom további jobbratolódásának, kíséreljék meg rábírní Nagy Imrét és Kádárt a változások adott szinten történő lezárására. Emellett ez a látogatás jó alkalom volt arra, hogy támogatásukról biztosítsák az új magyar vezetést, és egyértelműen elítéljék azt, hogy a „közrend helyreállítása céljából” a korábbi pártvezető, *Gerő Ernő* segítségével hívta a szovjet csapatokat. A küldöttséget *Marian Naszkowski*, külügyminiszter-helyettes és *Artur Starewicz*, a Központi Bizottság póttagja alkotta. Még aznap megbeszélést folytattak a magyar vezetés tagjaival, főként Naggyal és Kádárral. A találkozóról a lengyel fél többoldalas rejtjelezett jelentést küldött egyenesen Gomułkának. Ez a titkos távirat a magyar beszélgetőpartnerek által adott, az előző napok történéseit és a kibontakozás lehetőségét megfogalmazó objektív helyzetleírást tartalmaz. A lengyel küldöttség szerint „a pártvezetésből senki sem tudott említeni nekünk egyetlen reakciós központot sem, sőt a mozgalom kifejezetten antikommunista és antiszocialista jellegéről tanúskodó tényeket sem a fővárosban”, ugyanakkor a magyar vezetők egyetértettek abban, hogy „a harc elhúzó-dásának minden napja, minden órája elke-

rülhetetlenül a reakciós és antikommunista söpredéket helyezi a felkelő mozgalom élére”. (10) A Budapesten látottak alapján a tágabb lengyel vezetés két tagja személyesen is szembesülhetett azzal, hogy a náluk nem sokkal korábban fellépő krízis vértelen megoldása milyen katasztrófától mentette meg országukat és pártjukat, hiszen ők is tisztában voltak azzal, hogy a szovjet csapatok varsói bevonulása esetén – a mindennemű konfrontációt elkerülni kívánó józan megfontolások ellenére is – Lengyelországban elemi erejű felkelés tört volna ki, amelyen a LEMP képtelen lett volna úrrá lenni, csakúgy, mint ez Magyarországon is történt. (11) Csakhogy egy esetleges fegyveres harc lengyel földön nagyságrendekkel nagyobb arányokat öltött volna, felszakítva a háború ütötte és épphogy behegedt sebeket. Éppen ezért Gomulka és a vezetés más tagjai is gyakran hangot adtak a lengyelek politikai higadtsága iránti meglepedettségüknek.

Október 29-én Starewicz és Naszkowski a szovjet nagykövetségen találkozott az éppen Budapesten tartózkodó *Mikojannal* és *Szuszlovval*, akik szándékaikról nem tudtak vagy nem akartak egyértelműen nyilatkozni, annyit mondtak, hogy minden attól függ, vajon a Nagy Imre-kormánynak sikerül-e ellenőrzése alá vonnia az eseményeket. (12) A két küldött október 30-án tért vissza Varsóba, és még aznap a PB ülésén számoltak be magyarországi tapasztalataikról (13), ami viszont legalább ennyire lényeges, az az, hogy fontosnak tartották tájékoztatni a lengyel közvéleményt is, s ezért Starewicz röviddel visszaérkezése után a Lengyel Rádió riporterének felelt arra a kérdésre, mit látott Magyarországon? Válaszában annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a szovjet csapatok budapesti kivonulása után megkezdődhet a Nagy-kormány programjának megvalósítása. (14)

### A „lengyel államérdék”

1956. november 1-jén délelőtt a szovjet-lengyel határ mentén fekvő Bresztben Hruscsov, *Malenkov* és *Molotov* találko-

zott a Gomulka vezette háromfős lengyel küldöttséggel. A szovjet fél tájékoztatta őket a küszöbönálló magyarországi intervencióról – amelyről a végleges döntést október 31-én hozták meg Moszkvában. (15) Bár a lengyelek „különvéleményüket” hangoztatták, hiszen azt fenntartások nélkül nem fogadhatták el, hogy az ilyen jellegű válságokat – mint a magyar vagy tizenkét nappal korábban a lengyel kérdést – egy idegen hatalom egyszerűen saját fegyveres erejével intézzen el, ellenben azzal ők is egyetértettek, hogy komolyan fennáll az ellenforradalom veszélye Magyarországon. (16) Mégis a beavatkozás erőtlenségként megemlítették azt, hogy Magyarországon a szovjeteknek hosszantartó partizánháborúval kell számolniuk. (17) Mindazonáltal a szovjet döntést – más egyebet nem tehetvén – ők is tudomásul vették, ugyanakkor fontosnak tartották, hogy „különvéleményüket” nyilvánosságra is hozzák. Egyidejűleg a breszti szovjet közlés egyedülálló adut adott Gomulka kezébe, mert ettől fogva politikai meggyőződését taktikázás nélkül egyértelművé tehetette a „lengyel államérdékre” hivatkozva, amely a szovjet csapatok jelenlétét, az ország varsói szerződésbeli tagságát, valamint az 1945-ben alapjában átrajzolt nyugati lengyel határok megváltoztathatatlanágát foglalta magában. (18) Gomulka megszarolta a lengyel társadalmat, hogy a „lengyel államérdék” figyelmen kívül hagyása vagy megsértése Magyarország tragikus sorsára juttatja Lengyelországot is, ezért az egyetlen helyes megoldás az, ha egy ilyen vészterhes külpolitikai helyzetben a nép felsorakozik a LEMP mögött.

A „lengyel államérdék” illetén nyílt megfogalmazása először a LEMP november 1-jén kelt, a lengyel nemzethez intézett felhívásában kapott helyet, és szintén ebben a felhívásban található meg az aznap délelőtt Bresztben a lengyelek által Hruscsovnak kifejtett „különvélemény” is. A breszti találkozó fontosságát mutatja, hogy néhány órával később jórészt csak azért ült össze a LEMP Politikai Bizottságának összes tagja – a „breszti hármakkal” kiegészítve.

szülve –, hogy megvitassa a Magyarországgal kapcsolatos új fejleményeket. Áttekintették a „magyar politikai helyzetet, a szovjet csapatok magyarországi bevonulásának ügyét”, és a „PB elítélőleg foglalt állást a Szovjetunió magyarországi fegyveres intervenciója ügyében”. A napirendhez kapcsolódó határozatban az áll, hogy egy, a nemzethez intézett felhívásban közzé kell tenni a párt álláspontját, miszerint „Magyarországon a néphatalom és a szocializmus vívmányainak védelmét és fenntartását a magyar népek, nem pedig külső intervenciónak kell megoldania”. (19)

A felhívás – amelynek másik célja az volt, hogy „hideg vizet öntsenek a túlságosan felforrósodott lengyel fejekre” (20) – megfogalmazására szerkesztőbizottságot hoztak létre *Jerzy Morawski*, PB-tag irányításával, s a szöveg, Gomułka jóváhagyása után, másnap meg is jelent a lengyel újságokban. A felhívás Magyarországra vonatkozó szakasza elítélte a korábbi magyar pártvezetést, amely szembeszállt a munkásosztály és a nemzet többségének akaratával, s a demokratizálás helyett a szovjet csapatokat hívta segítségül. A folytatásban hangsúlyozták az egyre növekvő reakciós és ellenforradalmi veszélyt, rámutattak a magyarországi helyzet kaotikus voltára, a „reakciós bandák” önbíráskodására és a kommunisták bestiális legyilkolására. A Magyarországot a katasztrófa felé sodró reakciós erőket határozottan elítélték, kifejezve egyúttal azon reményüket, hogy a magyar munkásosztály és a dolgozó tömegek képesek egyesülni, és ezáltal a „reakciós merényletet” elhárítani. Ezután kapott helyet a felhívásban a PB-ülésem megfogalmazott határozat az idegen beavatkozás helytelenségéről, majd ezt követte, hogy a szovjet hadsereg a potsdami egyezmény alapján, az NDK-ban lévő csapataik utánpótlási vonalaikat biztosítandó állomásokra lengyel területen. Így kivonásuk Lengyelországból addig elképzelhetetlen, míg Németországgal a békeszerződés meg nem születik, vagy amíg mind a négy nagyhatalom egyidejűleg ki nem vonja a csapatait német földről. Az utánpótlási vonalak biztosításán kívül

éppen a szovjet csapatok lengyelországi jelenléte védi az ország nyugati határait a német revíziós étvággal szemben, de az itt-tartózkodásuk feltételeit és körülményeit a megfelelő jogi formák szabályozzák majd, amelyekről a lengyel vezetés megállapodást fog kötni a szovjet kormánnyal (ez bő két héttel később meg is történt). Végezetül a párt leszögezte: a nemzetközi viszonyok ismeretében a kivonásuk követelése ellentétes a legalapvetőbb lengyel államérdekkel, valamint a jelen időszak nem a tüntetéseket és a gyűléseket, hanem a nyugalmat, a fegyelmet és a felelősségtudatot követeli meg, „ez a pilanat legfontosabb parancsa”. (21)

A szovjet fegyveres beavatkozásra mutató összes jel ellenére a Lengyel Külügyminisztérium azt az utasítást intézte november 2-án Willman nagykövethoz, hogy Nagy Imre novemberi 1-jei segítségnyújtási kérésére válaszolja azt, miszerint a lengyel vezetés reményei szerint segítséget jelent számára a LEMP fenti felhívásában megfogalmazott azon hivatalos varsói álláspont, amely leszögezi, hogy „Magyarországon a néphatalom és a szocializmus fenntartását csak a nemzet belső erői oldhatják meg, nem pedig külső intervenció”. (22)

November 2-án este Willmantól rejtjelezett távirat érkezett a lengyel fővárosba, amelyben a magyar kormány azt kérte a lengyel kormánytól, egyezzen bele, hogy „Varsó legyen a színhelye a Magyarország és a Szovjetunió kormányküldöttségei közötti tárgyalásoknak, amelyeknek a témája a két fél közti kapcsolatok rendezése, ezen belül is a szovjet csapatok magyarországi állomásozásának kérdése” Nyilvánvaló volt, hogy ez utóbbi megvitatása a szovjet hadsereg távozásának követelését jelentette magyar részről, egy olyan követelést, amelyet a LEMP vezetése Lengyelország vonatkozásában nem egészen egy nappal korábban újfólag és mindenki számára érthetően teljes egészében elvetett. Mégis, másfél órán belül megszületett és elindult Budapestre a válasz: ha mindkét félnek megfelel, a lengyel kormány beleegyezik, hogy a színhely Varsó legyen, sőt ha a tárgyalások

időpontja ismertté válik, akkor erről a lengyel közvéleményt is tájékoztatni akarják. (24) A magyar kormány kérésének így módon eleget téve a LEMP PB ismét kinyilvánította „breszti különvéleményét”.

November 3-ikáról 4-ikére virradó éjszaka érkezett az a távirat Willmantól Varsóba, amely a lengyel nagykövet Nagy Imrével november 3-án kora délután folytatott beszélgetését tartalmazza. A kilátástalannak tűnő helyzet ellenére a magyar miniszterelnök igyekezett minden lehetőséget megragadni a politikai helyzet normalizálására. Mivel azt feltételezte, hogy *Mindszenty József* prímás „reakciós szellemben léphet fel”, azt kérte a lengyel kormánytól, érje el a hivatalát frissen visszavett *Stefan Wyszyński* bíborosnál, hogy a lengyel katolikus egyház feje „megfelelő befolyást gyakoroljon Mindszentyre a magyarországi feszültség csökkentése érdekében”. (25) A november 4-én kezdődött új fordulat, a „magyar tragédia” következő felvonása sok más dologgal együtt tárgyalánna tette ezt a kérést is.

Gomułka maga is megengedhetetlennek tartotta Magyarország esetleges kiválását a közvetlen szovjet érdekszférából – saját jól felfogott érdeke is ezt diktálta neki –, de kezdetben nehéz volt helyeselnie a második szovjet beavatkozást, többek között azért is, mert Lengyelországnak két héttel korábban szintén szembe kellett néznie egy ugyanilyen fenyegetéssel, ráadásul a LEMP a magyar nemzethez intézett október 28-i felhívásában egyértelműen elítélte a négy-öt nappal korábbi szovjet fegyveres fellépést Budapesten. Így november 4-én Gomułka jórészt megelégedett annak hangoztatásával, hogy tudomásul kell venni a kész tényeket. Ennek alapján a LEMP Politikai Bizottsága – amely csak a „magyar ügy” miatt ült össze – szintén aznap esti ülésén úgy döntött, hogy a lengyel ENSZ-képviselő a szovjet intervenciót elítélő amerikai

határozat ellen foglaljon állást, ami meg is történt. (26)

### Távolságtartás a Kádár-kormányval szemben

1956 decemberére alakult ki az a lengyel álláspont a magyar események megítéléséről, amely mellett az elkövetkezendő másfél évben a LEMP vezetése következetesen kitartott. Ez az álláspont két részből tevődött össze. Egyrészt a november 4-i szovjet intervenció szükségességét egyáltalán nem vitatták – bár ennek bekövetkeztét „mélységesen fájalták” –, úgy vélték, hogy ez az intervenció abban a helyzetben az elkerülhetetlen rossz volt, amelyet azért kellett megtenni, hogy ne a „reakció” kerüljön hatalomra Magyarországon, mert ez

*A magyar kormány azt kérte a lengyel kormánytól, egyezzen bele, hogy „Varsó legyen a színhelye a Magyarország és a Szovjetunió kormányküldöttségei közötti tárgyalásoknak, amelyeknek a témája a két fél közti kapcsolatok rendezése, ezen belül is a szovjet csapatok magyarországi állomásozásának kérdése”.*

az összes többi szocialista országra nézve hatalmas veszélyt jelentett volna. A LEMP „mélységes sajnálkozása” még azt is jelentette, hogy ezt a véleményüket viszonylag ritkán mondták el, mert „kellemetlen dolgokról rendszerint nem akarózik sokat beszélni”.

(27) A megítélés másik része volt az, amivel a lengyel vezetés élesen különbözött a szovjet többi országától. A magyar eseményeket ez utóbbiak szinte kizárólag a külső és belső reakció számlájára írták. A lengyel vélemény szerint a magyarországi robbanás *Rákosi Mátvás* bűnös és torzulásokkal teli politikájának szomorú eredményeként következett be, a gyűjtőanyag évek hosszú sora alatt halmozódott fel. Ha más kommunista testvérpártok a teljes felelősséget kizárólag a diverzáns csoportok tevékenységére, a külső tényezőkre teszik, akkor ezzel elhárítják a felelősséget az elkövetett belső hibák, a párt által egy adott országban folytatott hamis politika miatt. (28)

Bár Gomułka élesen elítélte Nagy Imre november első napjaiban tett politikai lé-

péseit (különösen a Varsói Szerződésből való kilépést), viszont ugyanilyen határozottan kifogásolta a magyar miniszterelnök és társai tervezett felelősségre vonását, és ennek tanújelét is adta. 1957 májusában olyan lépésre szánta el magát, amelyre rajta kívül egyetlen más kommunista pártvezető sem vállalkozott: közbenjárta Hruscsovnál Nagy Imre védelmében. Nem a Naggyal való politikai nézetazonosság vezette őt erre, hanem a régi gyakorlat visszaterésének réme, a politikai ellenfél/ellenség fizikai megsemmisítésének Sztálin alatt megszokott gyakorlata, aminek ő maga is csaknem áldozatul esett annak idején. Szinte egy időben azzal, hogy a LEMP vezetése meghirdette a harcot az ideológiai revizionizmus ellen, titkos rejtjeltávirat érkezett Budapestről Willman aláírásával, amelyből kiderült, hogy – a Gomulka által szintén revizionistának tartott – Nagy Imrét visszaszállították Budapestre, és folynak a per előkészületei. (29) Egy héttel a távirat kézhezvétele után Gomulka és Cyrankiewicz vezetésével – minden nyilvánosságot mellőzve – lengyel küldöttség utazott Moszkvába, hogy egyeztesse az 1956 novemberében megkötött szovjet-lengyel szerződés alapján még nem tisztázott vitás kérdéseket. A megbeszélések során – szinte mellékesen – maga a lengyel párt első titkára hozta szóba Nagy Imrét. Az esetleges per ellen annak politikai ártalmasságával, a várható nemzetközi felháborodással érvelt, és úgy fogalmazott, hogy „Nagy Imre minden bizonnyal nem volt imperialista ügynök”. Hruscsov elutasító magatartásával szemben Gomulka még azzal igyekezett menteni a magyar miniszterelnököt, hogy ha áruló lett volna is, egyedül-egymaga képtelen lett volna mindent irányítani és minden kérdésben döntené (Cyrankiewicz is közbevetette, hogy az ellenforradalom győzelme esetén Nagy Imrét is felakasztották volna). (30) Tényleges eredményt ez a közbenjárás nem hozott, de ha Kádárnak addig kétségei lettek volna, hogyan viszonyul a varsói vezetés ehhez a kérdéshez, ezután már tudnia kellett a negatív lengyel hozzáállásról, hiszen Mikojan –

aki résztvevője volt a májusi szovjet-lengyel találkozásnak – megemlítette neki Gomulka Hruscsovnak kifejtett véleményét. (31) Kádár rosszállását fokozta, hogy miközben a lengyel pártvezető nem hajlandó eleget tenni meghívásának, Nagy Imre érdekében interveniál, mégpedig Moszkvában és nem Budapesten. Mindezt Kádár annak jelzéseként is felfoghatta, mennyire tartja őt döntéseiben „önálló-nak” Gomulka.

Lengyelország hivatalos magatartása a Kádár-kormánnyal szemben ugyanakkor kissé eltért attól, mint ami a kulisszák mögött zajlott. A lengyel külpolitika 1956 novemberétől – eleinte kidolgozott koncepció nélkül – Magyarország vonatkozásában azt tartotta legfontosabb feladatának, hogy a magyar események megítélését mellőzve gazdasági segítséggel és nemzetközi politikai kiállással hozzájáruljon a Kádár-féle vezetés helyzetének megszilárdításához. Ennek megfelelően – a magyar kormány sürgetésére és nehéz gazdasági helyzetük ellenére – 1956. november 24-én döntést hoztak, hogy 100 millió zloty értékű vissza nem térítendő áruségélyt nyújtanak Budapestnek. (32) Ezzel egyidejűleg a LEMP vezetése a hivatalos lengyel-magyar kapcsolatok szintjén a távolságtartást választotta, a lengyel politika félreérthetetlenül a Kádár-kormány tudtára adta, hogy az MSZMP könyörtelen megtorló politikájával, az általa alkalmazott terrorral nem ért egyet. Emiatt Kádárnak másfél évet kellett várnia, míg végre 1958 májusában – hosszas huzavona, s a Nagy Imre-perrel kapcsolatos előzetes garanciák birtokában – Gomulka hivatalos látogatást tett Magyarországon, valamelyest legitímálva ezzel a magyar pártvezetőt.

### „Segítsünk a magyaroknak!”

Az 1956-os magyar forradalom rendkívül élénk visszhangot váltott ki a lengyel társadalomban, a lengyelek magyarok iránti segítőkészsége leginkább a véradásban és az egész országra kiterjedő pénz-, élelmiszer- és gyógyszergyűjtésben mutatkozott meg. A segélyakciók

szervezését megkönnyítette a LEMP október 28-i üzenete a magyar nemzethez, amellyel mintegy „felhatalmazták” a lengyeleket erre a tevékenységre, arra is számítva, hogy ez levezető csatornaként is szolgálhat a lengyel október kiváltotta érzelmek lecsillapításához.

A véradásra jelentkezők hulláma váratlanul érte a Lengyel Vöröskeresztet, nagyon meglepődtek a véradó-állomásokon, amikor október 26-án, pénteken, először csak szórványosan, másnap már többen, s amikor 28-án reggel a Lengyel Rádió közzétette a Magyar Vöröskereszt segítségkérését, már tömegesen jelentkeztek az emberek vért adni az ország minden pontján. A véradási felhívást a rádió és az újságok is többször megismételték, egészen november 4-ig. A felhívásra Varsó, Krakkó, Katowice (éppen ekkortájt keresztelték vissza Sztálinvárosról), Wrocław, Poznań, Jelenia Góra, Łódź és Szczecin lakosai reagáltak a leggyorsabban. Egy véradási procedúra 2,5–3 órát vett igénybe, s az állomások szűk áteresztő képessége miatt sokkal kevesebb embertől tudtak vért venni, mint ahányan jelentkeztek, még azután is, hogy külön (ideiglenes) véradó helyeket állítottak fel – például egyes nagyobb üzemekben vagy a hadsereg alakulatainál –, és az összes vajdasági véradó-állomás éjjelnappal működött. De még így is szabályozni kellett, hogy melyik nap ki jöjjön vért adni, és minden jelentkező sorszámot is kapott. A véradásban az egyetemisták jártak az élen, de ez egyáltalán nem korlátozódott csak rájuk, szinte minden társadalmi osztály kivette belőle a részét.

Összességében 10–12 ezer lengyel ember adott vért, az így összegyűlt mennyiségnek csaknem a felét, 795 litert sikerült elküldeni Budapestre. A lengyel sajtó és rádió bő terjedelemben számolt be minderről, megható tudósítások és riportok jelentek meg a véradókról, önkéntes áldozatvállalásukról, a véradás megszervezéséről. Ezzel párhuzamosan lengyel orvosok és ápolónők százai jelentkeztek, hogy készek Magyarországra utazni, és a helyszínen segíteni a magyar kollégáik munkáját. A vé-

adási akció másfél hétig tartott s akkor zárult le, amikor a Magyar Vöröskereszt – megköszönve a lengyelek áldozatkészségét – jelezte, nincs már szüksége újabb vérszállítmányokra, ellenben élelmiszerre, gyógyszerre és ruhaneműre annál inkább.

A véradással párhuzamosan bontakozott ki a szintén az egész országot átfogó pénz, élelmiszer- és gyógyszergyűjtési akció, amely hosszú hetekig zajlott, és november 4. után újabb lendületet vett. A lengyel hatóságok nem akadályozták – nem is tudták volna – a társadalom eme spontán kezdeményezését. A lengyel vér- és segélyszállítmányok elsőként érkeztek Magyarországra, és a legnagyobb mértékű külföldi segítséget jelentették a magyar forradalom napjaiban. Kollektívák, szakszervezetek, ifjúsági- és cserkészszervezetek, magán-személyek jelentős pénzadományokat tettek, hogy abból gyógyszert és élelmiszert vásároljanak a „szabadságukért harcoló és sebesült magyaroknak”. Az újságok mindennap közölték a felajánlásokat. Különböző üzemek és gyárak faanyagokat, építési anyagokat, minden olyasmit felajánlottak, amiből akkor Magyarországon hiány volt. A szakszervezetek, az üzemi kollektívák, egyetemek és főiskolák a magyar felkelőkkel szolidarizáló nyilatkozatokat fogadtak el.

A lengyel sajtóban megjelent „Segítsünk a magyaroknak!”-felhívás nyomán szűk három héten keresztül napi átlagban egymillió, összesen csaknem 20 millió zlotyt utaltak át a Lengyel Vöröskeresztnek, amely az összegből gyógyszert, kötőszert, élelmiszert vett, s elküldte a Magyar Vöröskeresztnek. (Az átlagfizetés akkorigiban 800–1000 zloty körül mozgott.) Igaz, éppen november 4-ét követően az akció napi menetéről a központi, de a vidéki sajtó többsége is már hallgatott, de az összegzéseket, illetve egy-egy szállítmány útnak indítását azért mindig hírül adták.

Az első lengyel repülőgép október 26-án érkezett Budapestre, ez még az éppen raktáron lévő – részben a hadsereg tulajdonát képező – készleteket szállította. Ezután november 3-ig tizenöt lengyel repülőgép landolt a magyar fővárosban, fedélzetén a



már említett 795 liter vérrel, ezen kívül 415 liter vérplazmával, 16,5 ezer kg vérhelyettesítő-szerrel, szérummal, gyógyszerrel és kötszerrel, valamint 3 ezer kg élelmiszerral. (33) 1957 január végéig az önkéntes pénzdományokból 31 millió zloty gyűlt össze és 11 millió zlotyra tehető a természetbeni adományok értéke, így a lengyel emberek segítségével a Lengyel Vöröskereszt ugyanezen időpontig 25,5 tonna vérhelyettesítő-szert, gyógyszert, kötszert és orvosi műszert, 331 tonna élelmiszert, 32 tonna ruhaneműt és tíz tonna szappant, valamint építési anyagokat – például üveget – juttatott el 42 teherautón és 104 vasúti kocsin Magyarországra. (34)

1956 őszén Varsóban és az ország más városaiban magyar zászló lengett, a varsói, illetve a krakkói egyetemisták pedig díszőrséget álltak a helyi Magyar Intézet előtt. A lengyel városok forgalmas utcáin és terein ládákat helyeztek el, amelyekbe a járókelők bőségesen szórták adományaikat. Volt olyan lengyel város – például Wrocław, Varsó –, ahol az adományozóknak magyar kokárdát tűztek a mellére, Szczecinben pedig olyan bélyeget osztogattak, amelyen két kéz kapaszkodott egymásba, s alatta a felirat azt hirdette: „Szczecin-Csepel”. (35) (Csepel volt Szczecin testvérvárosa.)

A lengyelek a magyar forradalomban egy igazi antisztálinista forradalmat láttak, amely a lengyel októberhez hasonló célkitűzéseket fogalmazott meg, csakhogy Magyarországon a régi vezetés szűklátókörűsége és a hatalomhoz való görcsös ragaszkodása vérfürdőt eredményezett. A magyarok megsegítésére indított hatalmas segélymozgalom alkalmas volt arra, hogy félredobva az addigi semmitmondó sablonokat a szocializmust építő két nép barátságáról, visszatérjenek a hagyományos magyar–lengyel barátság eszméjéhez. Lengyelországban élénken élt annak emléke, hogy 1939 őszén Magyarország közel százezer lengyel menekültet fogadott be, mások arra emlékeztek, hogy a világháború idején Lengyelország különböző pontjain – így Varsó környékén – állomásozó magyar csapatok mennyire segítőkészek

voltak, s egyáltalán nem viselkedtek megszálló hadseregeként. A véradók kevés kivétellel életükben először – s meglehetősen utoljára – adtak vért. Egyszerűen úgy érezték, segíteniük kell. Létezett egyfajta általános rokonszenv a magyarok iránt, még akkor is, ha a lengyelek közül sokan még nem is láttak „eleven magyart”. Ehhez járult még a lengyelek körében mindig is erős szovjetellenesség, és az az érzés, hogy Lengyelország elkerülte azt a tragédiát, ami Magyarországot érte.

Lengyelországban mindenütt tartottak a magyar forradalommal szolidarizáló gyűléseket vagy – néhány esetben – utcai tüntetéseket. A „harcoló magyar testvérek” melletti legnagyobb méretű megmozdulásra Olsztyn városában került sor 1956. október 30-án, közel tízezer fő részvételével. A tüntetők többek között „Követeljük a szovjet csapatok kivonását Magyarországról!”, „Szabad Lengyelország – Szabad Magyarország”; valamint „Íme, a szovjet internacionalizmus megmutatkozik Magyarországon”-feliratú transzparenseket vittek magukkal, és a helyi Vörös Hadsereg teret Magyar Felkelők terévé keresztelték át. (36) (Végül kompromisszum született a hatóságokkal, a teret Bem József tábormokról nevezték el, s ez a mai napig is így van.) Olsztyn mellett a magyarok megsegítésére szervezett segélyakción túlmenő megmozdulások legfontosabb vidéki központjai Wrocław és Krakó voltak. Wrocławban a főtéren álló városházára fekete gyász-szalaggal átkötött magyar zászlót függesztettek ki. (37) Ugyanez történt a város legnagyobb gyárában, ahol a „gyár dolgozói letépték a vöröscsillagot, és helyére a lengyel és a magyar zászlót akasztották”. (38) (Decemberben ugyanitt a magyarországi munkástanácsok betiltása elleni tiltakozásul öt percre leállt a munka, ez idő alatt végig szólt a gyári sziréna, s a falakat teleragasztották „El a kezekkel Magyarországtól!”-feliratú plakátokkal. (39)) Krakóban és Poznańban pedig november 5-én délelőtt néma tüntetést szerveztek, sok ezer ember részvételével, magyar és lengyel zászlókkal, a második magyarországi szovjet be-

avatkozás elleni tiltakozásul és az elesett magyar felkelőkre emlékezve.

Gomułkának a „harcoló magyar testvérek” melletti hatalmas társadalmi rokonszenvet azzal sikerült viszonylag hamar korlátok közé szorítania („felvilágosító agitátorok” százait mozgósították ország-szerte ennek érdekében (40)), hogy – mint említettük – megszarolta a lengyeleket a magyar tragédia esetleges lengyelországi bekövetkezésének rémével. Ugyanakkor 1956 novembere után belpolitikájában igyekezett minden olyan lépést elkertülni, ami a lecsillapodott kedélyeket újra felizgathatná. A lengyel vezetés tökéletesen tisztában volt azzal, nem tudja elhiteni a lengyelekkel, hogy Magyarországon ellenforradalom zajlott le – ráadásul ezzel a tézissel teljesen maga sem értett egyet –, amikor a társadalom jelentős hányada a magyar forradalom eszméit a magáénak érezte, és az eseményekben megismétlődését látta mindannak, ami néhány nappal korábban Lengyelországban történt. Ezért Varsóban hivatalosan nem

erőltették a „magyarországi ellenforradalom”-konceptiót, még a kommunista tömegtájékoztatóban sem volt kötelező ellenforradalmat emlegetni. Úgy vélték, inkább hallgatni érdemes erről, minél kevesebbet beszélni, mintsem hatástalan propagandát folytatni. Ezzel magyarázható, hogy a „magyar ellenforradalmat leleplező”, úgynevezett kádárista Fehér Könyvek lengyel nyelvű kiadásától mereven elzárkóztak az illetékes szervek, és a varsói magyar nagykövetség többszöri kezdeményezése ellenére sem került sor sohasem az „ellenforradalmat” bemutató kiállításra a lengyel fővárosban.

A Lengyelországban 1956 őszen végéig ment változások a sajtó terén is éreztették hatásukat. A cenzúra – az 1948 utáni időszakkal egybevetve – jóval enyhébb lett. Továbbra is léteztek tabu-témák, ugyanak-

kor a cenzorok többsége elbizonytalanodott, mit szabad engedélyezni, s mit nem. A viszonylagos szabadság 1957 kora tavaszáig tartott, a pártvezetés akkor határozta el, hogy megregulazza a túlságosan szabadjára engedett, „szájkosár nélküli” sajtót. 1956. november 4. előtt a lengyel sajtó szinte semmilyen adminisztratív akadályba nem ütközött a magyar eseményekkel kapcsolatos híradások közzététele során, így a lapok lehetőségeikhez mérten nagy terjedelemben, és objektíven számoltak be a magyar forradalomról – ez nagymértékben a Budapestre küldött lengyel tudósítók tevékenységének köszönhető –, és ennek célkitűzéseivel egyetértő írások, felhívások és táviratok tucatjai láttak napvilágot.

Bár a lengyel vezetés már a forradalom időszakában igyekezett visszafogni a cen-

zúra fogságától rövid időre megszabadult sajtót és rádiót, ez csekély eredménnyel járt. November 4. után Gomułka eleinte békülékenyebb hangot ütött meg az újságírókkal szemben, és saját maga igyekezett jobb belátásra bírni őket. Elmondta

*LEMP vezetése a hivatalos lengyel-magyar kapcsolatok szintjén a távolságtartást választotta, a lengyel politika félreérthetetlenül a Kádár-kormány tudtára adta, hogy az MSZMP könyörtelen megtorló politikájával, az általa alkalmazott terrorral nem ért egyet.*

nekik, hogy tekintettel az ország jelenlegi gazdasági és politikai állapotára, Lengyelország a mostani nemzetközi helyzetben nem engedheti meg magának, hogy olyan lényeges kérdésben, mint például a magyar, szembehelyezkedjen a Szovjetunióval. Arra hívta fel az újságírók figyelmét, hogy tanúsítsanak önmérsékletet, vannak dolgok – s ilyen a magyar kérdés is –, amikor nem lehet mindent megírni és elmondani. (41) Ez jórészt hatástalan maradt, így a LEMP vezetése a cenzúra teljes megszigorításával, a Budapestről visszaérkezett lengyel újságírók különböző gyárakban, üzemekben és klubokban tartott hiteles beszámolóinak adminisztratív eszközökkel való megakadályozásával és a rádiótól, sajtótól történt elbocsátásokkal válaszolt.

\*

Nagy Imre és társai 1958 júniusi kivégzése váratlanul érte a lengyel pártvezetést, és szinte teljes megrökönyödést váltott ki Varsóban. Gomułka a kivégzések hírére dührohamot kapott – úgy vélte, Kádár becsapta őt –, aljas gyilkosságról beszélt. (42) Az akkori közhiedelem szerint ugyanis alig öt héttel korábban a lengyel pártvezető, aki – mint szó volt róla – másfél éves halogatás után éppen 1958 májusában látogatott hivatalos küldöttség élén Budapestre, magától Kádártól kapott ígéretet arra, hogy ha lesz is per, azon semmiképpen sem hoznak majd halálos ítéleteket. A LEMP sem a Nagy Imre-perrel, de különösen a módszerrel, ahogyan az történt nem értett egyet, s a kulisszák mögötti helytelenítette azt, ennek ellenére egyáltalán nem óhajtottak szembehelyezkedni a tábor többi országával. 1958 nyara nagyon távol állt 1956 őszétől. Gomułka 1958. június 28-i gdański beszéde nem is hagyott kétséget efelől, hiszen – a „politikai pragmatizmus” jegyében – teljes egészében magáévá tette a hivatalos magyar álláspontot a Nagy Imre-perrel kapcsolatban.

A LEMP vezetése a későbbiekben úgy gondolta, hogy a gdański beszéddel a Nagy Imre-ügy, s általában véve az 1956-os magyar forradalom megítélésének kérdése részükről végképp le van zárva, semmilyen formában nem tértek rá vissza, csak arra vártak, hogy a lengyel emberek egész egyszerűen elfelejtsék ezt az egészet. S amikor 1981 októberében mégis felelevenítették a 25 évvel korábbi magyarországi eseményeket, akkor ezt arra használták fel, hogy megrettenték a Szolidaritás szakszervezetet és általában véve a lengyel társadalmat a magyar forradalom véres eltiprásával. De ez már egy másik történet.

### Jegyzet

- (1) A fenti jelszó azt is hangsúlyozta, hogy nem más országok példájának szolgái másolásáról van szó, hanem minden nemzetnek a saját útját kell járnia.  
 (2) Oral History Archivum (a továbbiakban: OHA), 572. szám. Interjú Emanuel Planerrel, a Lengyel Rádió Tájékoztató Osztálya egykori vezetőjével, készítette Tischler János, 1993.  
 (3) Az 1956-os magyar forradalom lengyel dokumentumai (a továbbiakban: *Az 1956-os magyar for-*

*radalom...*). (1996) Összeállította Tischler János. 1956-os Intézet–Windsor Kiadó, Budapest. 157. sz. dokumentum, 203–204.

(4) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 133. sz. dokumentum, 152.

(5) OHA, 571. szám. Interjú Adam Willman egykori budapesti lengyel nagykövettel, készítette Tischler János, 1991.

(6) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 18. sz. dokumentum, 45.

(7) 1956 sajtója. Budapest, 1989, Tudósítások Kiadó. *Szabad Nép*, 1956. október 29.

(8) Archiwum Akt Nowych (AAN, Újkori Iratok Levéltára), KC PZPR (LEMP KB), 237/V–840.

(9) Marcin Kula (1992): *Paryż, Londyn i Waszyngton patrzą na październik 1956 r. w Polsce [Párizs, London és Washington az 1956 októberi Lengyelországra tekintenek]*. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa. 140.

(10) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 19. sz. dokumentum, 45–47.

(11) Tischler János (1992): Lengyel szemmel 1956-ról. Interjú Artur Starewiczcsel, a LEMP KB Sajtóirodájának egykori vezetőjével. *Múltunk*, 2–3. 277–278.

(12) Uo. 278–279.

(13) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 134. sz. dokumentum, 153.

(14) Archiwum Polskiego Radia i Telewizji (A Lengyel Rádió és Televízió Archívuma), Polityczne Nagrania Archiwalne (Archív Politikai Felvételek), 4351/3, Muzyka i Aktualności (Zene és aktualitások), 30. 10. 1956.

(15) Lengyelországnak a szovjet tömbön belüli különös jelentőségére utal, hogy Hruscov először a lengyeleket értesítette személyesen a kommunista csatlóspártok vezetői közül, majd Bresztből repült Bukarestbe, aztán Szófiába, s onnan Titóhoz Jugoszláviába.

(16) A szovjet küldöttség Bresztből telefonüzenetet küldött Moszkvába a találkozóról, amely szerint „nem alakult ki teljes egyetértés”, a lengyeleknek az a véleménye, hogy ez magyar belügy, s nem szabad beavatkozni, ugyanakkor szerintük is valóban felütötte a fejét a reakció Magyarországon. Lásd: Vjacseszlav Szereda – Rainer M. János (1996, szerk.): *Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról*. 1956-os Intézet, Budapest. 66.

(17) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 145. sz. dokumentum, 175–179.

(18) Gomułka tökéletesen tisztában volt azzal, hogy az általa élvezett tömegtámogatás ellenére – ami egyedülálló volt a népi demokrácia országainak történetében, igaz, nem is tartott sokáig –, a Szovjetunió katonai jelenléte nélkül a lengyel kommunista párt önmaga nem képes egyeduralmát megőrizni. Az pedig kétségtelen, hogy az 1945-ös nyugati lengyel határokat kizárólag Moszkva garantálta (ugyanakkor az 1939-ben Sztálin által bekebelezett keleti lengyel területek visszaadásáról szó sem lehetett), és Lengyelország – hivatalos propaganda ide vagy oda – nem hagyhatta figyelmen kívül a valóban létező német re-

vizionista törekvéseket.

(19) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 135. sz. dokumentum, 153–154.

(20) OHA, 473. szám. Interjú Jerzy Morawskival, a LEMP PB egykori tagjával, készítette Tischler János, (1991)

(21) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 140. sz. dokumentum, 159–161.

(22) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 118. sz. dokumentum, 140.

(23) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 31. sz. dokumentum, 55.

(24) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 117. sz. dokumentum, 140.

(25) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 34. sz. dokumentum, 57–58. A néhány esztendei házi őrizet után szabadult Wyszyński bíboros pragmatizmusa abban mutatkozott meg 1956 őszén, hogy az ország érdekét és a társadalmi béke megőrzését szem előtt tartva Gomulka mellé állt. Wyszyński mindig hajlott a meg egyezésre a kommunista hatalommal (anélkül, hogy alapelveit feladta volna), ha a helyzet ezt úgy kívánta. Ennek a rugalmas, ugyanakkor határozott és következetes politikának köszönhető, hogy a lengyel katolikus egyház mindvégig számottevő erő maradt a LEMP vezetésével szemben.

(26) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 136. sz. dokumentum, 154.

(27) Ezt Gomulka is kiemelte a LEMP Rzeszówi Vajdasági Pártkonferenciáján 1956. december 22-én elmondott felszólalásában. (AAN, KC PZPR, 237/V–842.)

(28) Gomulka ezt a hivatalos lengyel álláspontot – lényegtelen módosításokkal – minden egyes alkalommal kifejtette azokon a decemberben tartott varsói és

vajdasági pártaktíva-üléseken, amelyeket a LEMP KB 8. plénuma utáni új politika megvitatása céljából hívtak össze.

(29) Tischler János (1993): Egy 1957 májusi lengyel követjelentés Budapestről. *Népszabadság*, február 13. Az informátor a Moszkvából frissen visszatért Révai József volt, aki nem tartotta magára nézve kötelezőnek az MSZMP pártfegyelmet, ezért nyugodtan „fecsegett” Willmannak.

(30) Lásd a 17. lábjegyzetet.

(31) Baráth Magdolna – Ripp Zoltán (1994, szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*. IV. kötet. Intera Rt., Budapest. 260.

(32) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 137. sz. dokumentum, 155.

(33) *Zolnierz Wolności*, 1956. november 28.

(34) Archiwum polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych (Lengyel Külügyminisztérium Levéltára), zespól 7, wiązka 69, teczka 571.

(35) Három eredeti bélyeg a szerző birtokában.

(36) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 159. sz. dokumentum, 205–207.

(37) Az ezt tanúsító dokumentum hiteles másolata a szerző birtokában.

(38) *Az 1956-os magyar forradalom...*, 156. sz. dokumentum, 202–203.

(39) AAN, KC PZPR, 237/V–295.

(40) Magyar Országos Levéltár, Külügyi Iratok, XIX–J–1–j, Lengyelország, 3. doboz 4/j, 00783/1958.

(41) AAN, KC PZPR, 237/V–324.

(42) Lásd a 2. lábjegyzetet.

**Tischler János**  
*1956-os Intézet*

## Az utolsó szittyá vitéz

### *Nemzeti cserkészletünk hőskora*

*1928-ban a Somogyi Ujság kaposvári nyomdájából ötvenöt oldalas piciny könyvecske látott napvilágot. A Hortobágyi Ágost nyugalmazott királyi tanfelügyelő által írt, tenyérben elférő munka „A cserkészlet hajdan” címet viseli.*

A cím azonban kissé félrevezető, mert a szerző nem annak a cserkészletnek a hőskorát írta meg, amelynek egyik legismertebb vezetője (miniszterelnökként is büszkén pózolt a kamerák előtt a jellegzetes rövidnadrágos, kalapos egyenruhájában), hanem annak a cserkészletnek a történetét, amelyet gyermekkorában szittyá vitézként megélt. A szerző ál-

lítása szerint ugyanis a szittyásdi volt az igazi, a nemzeti cserkészlet.

A könyvecske alapján a szerzőről keveset lehet megtudni. 1928-ban Kaposváron él a nyugalmazott tanfelügyelő. Valószínűsíthető, hogy már 1913-ban is itt élhetett, mert utal arra, hogy az általunk is ismert cserkészlet 1913-ban „talált első visszhangra” Kaposváron. Nyilván ekkor még